

венског ФАДИП-а – Бечеј и британске фирме ДУНЛОП Лтд). Детаљно простудирани ови појединачни примјери и случајеви из праксе радничког самоуправљања у наведеним организацијама удруженог рада, барем у извјесној мјери, говоре о богатству и разноврсности садржаја, облика и конкретних рјешења у систему социјалистичког самоуправљања.

У прилогу је дато осам шема с дијаграмима који на веома сликовит начин представљају организацију појединих тијела. По датим дијаграмима може се видјети како се остварује самоуправљање у основним организацијама удруженог рада на примјеру жељезаре Јесенице, затим како се проводи расподјела укупног прихода и дохотка основне организације удруженог рада као и расподјела чистог дохотка ООУР-а. Шематски је приказана организација скупштине општине, републичке, односно покрајинске скупштине, Скупштине СФРЈ и организација синдиката у удружеиом раду.

Књига »Социјалистичко самоуправљање« у Југославији» пружа сажет, али јасан увид у комплексно питање система самоуправљања у нашој земљи. Пет изузетно добрих студија у петом дијелу књиге, који су директно узети из праксе појединих организација удруженог рада, чине ову књигу занимљивијом и квалитетнијом. Како самоуправљање све више постаје предмет систематског проучавања у нашем друштву, тако ће и ова књига наћи заинтересираних читаоце и упутити их у стварно стање нашег система самоуправних односа. Према томе, корисно ће послужити прије свега као уџбеник и приручник гдје се сваки читалац може упознати с питањем које га највише интересира и с којим се најчешће сусреће у свом свакодневном раду и животу. Осим тога, ова књига је незаобилазна допунска литература у даљњем изучавању овог питања и корисна при раду разних студија на ту тему. Група аутора, која је тимски радила на изради ове студије, дала је значајан прилог проучавању система социјалистичког самоуправљања у Југославији.

Вера Кац

ПРИЛОЗИ ЗА ОРИЈЕНТАЛНУ ФИЛОЛОГИЈУ, XXVI /1976, Сарајево 1978., стр. 337

За историјску је науку овај број интересантан са пет својих прилога презентираних на почетку часописа: »Рудници у Босни у другој половини 15. стољећа« др Адема Ханџића, »Кнежина и кнежинска нахија у историји и ликовном стваралаштву« Алије Бејтића, »Питање настанка старе православне цркве у Мостару и њена оправка 1833. године« Мухамеда А. Муџића, »О Малкочима« Бехије Златар и »Ферман-дипломатички осврт« Мешиде Селмановић.

Др Адем Ханџић је један од најревноснијих сарадника часописа и један од водећих истраживача наше националне историје под османском управом. Овом је броју понудио расправу чији је циљ усмјерен на сагледавање промјена насталих доласком Турака у Босну преломљених кроз рударску дјелатност. За расправу је користио неке већ објављене документе, али и неке који још нису издавани. Тиме се у расвјетљавање овог феномена

уноси и низ нових података, даје се шира визија стања у рударској дјелатности током првих деценија у новоствореној историјској ситуацији. А та нова историјска ситуација је значила снажни друштвени лом који је морао имати одраза у свим сферама друштвеног живота. У Босни она се огледала у мијењању демографске слике, у процесу исламизације, у новој форми урбанизације са уграђивањем оријенталних елемената, са новим структурирањем привредне дјелатности. У контексту свега тога и рударство се нашло у новој позицији. Према сазнањима доктора Ханџића, у почетку османске управе најтраженије је било сребро, потом олово и жељезо, док су исказиване потребе за златом и бакром биле незнатне. Тиме је привредно усмјерење рударства било редуцирано и његов је процват средином 15. стољећа имао силазну путању доласком Турака. Одређена рударска окна остају запуштена, други су рудници стагнирали па се то директно одражавало и на развој градских насеља. Нека развијенија насеља у вријеме босанске самосталности застају у свом развоју, док друга почињу нагло напредовати базирајући свој напредак на другачије структурираној привредној организацији-на развоју занатства прилагодљивог потребама војно-феудалној организацији османске царевине.

Али према већ устаљеном поступку, доктор Ханџић је и у овој расправи основну садржајну нит помакао мало у страну, дао јој боју општег лајтмотива, казујући је у попратном коментару или у завршном закључку, и тиме је створио простор за уношење низа других чињеница које придонесе оживљавању атмосфере времена у чије просторе залази и животној конкретизацији слике чија пластичност готово да смањује вишевијековну временску дистанцу. Нарочито је живо дата Фојница. Ту сазнајемо кретање становника у три последње деценије 15. стољећа чији се број доста рапидно смањивао (1468. године у Фојници је било 329 хришћанских кућа, 1485. 269, а 1489. свега 225). Истовремено биљежи и велики број удовичких кућа што »свједочи о неком страдању мушких становника«. Биљежи, такође, и зачетке исламизације (1485. године у Фојници има 7 кућа муслимана: Јусуф, син Милорада, Мехмед, син Вукосала, Алија, пришлац, Исмаил, његов брат, Ахмед, кројач, Искендер, син Јарислава, и два муџереда-Јусуф син Милоша и Шахин, син Дабижава). Забиљежен је и извјестан број занатлија. Занимљив је и један податак о Високом. Мијењање физиономије средњевјековне босанске вароши у оријентално-исламски град текло је устаљеним процесом. Најприје се стварало језгро муслиманске махале поред старе вароши које се даље ширило. У Високом се тај процес одвијао у свим махалама (којих је било шест, названих по хришћанима-оснивачима) па је муслиманска касаба »прорасла« кроз хришћанску варош.

Прилог Алије Бејтића »Кнежина и кнежинска нахија у историји и ликовном стваралаштву« јесте један од оних прилога који прерастају оквиру расправе и добијају синтетски заокружену форму студије. Иначе, и његова студија, на свој начин, свједочи о промјенама које су настајале доласком Турака у Босну. Тим историјским ломом неке средњовјековне босанске вароши настављале су и даље да се развијају, неке су пропадале, неке се извјесно вријеме развијале, замирале. Такав случај је био са Кнежином, данашњим селом неколико километара удаљеним од Сокоца. У катастарском дефтеру босанског санџака из 1485. године Кнежина се наводи као село. Она је то и 1516. и већ готово сва исламизирана, али већ након те године постаје касаба, што би значило да је у својој унутарњој структури имала све елементе који су јој обезбјеђивали тај статус, кодификовани фор-

мално-правним актом који је издавао султан: морала је »имати обезбијеђено вршење духовно-конфесионалних потреба муслиманског становништва као заједнице, те основно образовање муслиманског подмлатка, затим вођење занатства и размјену економских добара са селом те смјештај пословног свијета који је долазио у насеље«. Морала је, дакле, имати џамију, чаршију занатлија, мектеб, пазариште, хан или караван-сарај тј. елементе »који насељу дају карактер урбане агломерације оријентално-исламског типа«. Половином 17. стољећа, према неким путописним забиљешкама, Кнежина је »мјесто с око 300 кућа и четири џамије«. Тих година Кнежина својим именом улази и у назив кадилука са ранијим називом Бирач (Бирче меа Кнежин), па чак, у њој се налазило и сједиште кадије. Али, то је био и врхунац њене моћи. По Бејтићевом увјерењу, већ крајем стољећа она се враћа на статус села, јер је своју моћ изгубила у метежима бечко-турског рата 1683-1699 године. Бејтић вјерује да је Кнежина страдала у војним најездама које су на Босну надирале са три стране: са сјевера аустријска војска под командом генерала Баденског, с југа црногорски хајдуци, а потом и далматински ускоци. Такође, пропасти Кнежине могли су придонијети и пожари, на које је спомен остао у народном предању, а такође куга, суша и глад. Поновно оживљавање је било онемогућено наглим смањењем броја становника, затим што се није налазила на значајној прометници, најзад, јер је вријеме великих фондатора у то вријеме већ било прошло.

Посебно је поглавље у студији Бејтић посветио испитивању споменичког блага на подручју Кнежине и засвједочио низ веома карактеристичних споменика, који се сусрећу једино овдје. Уз студију су донесене фотографије најзначајнијих споменика.

Расправа Мухамеда А. Мујића о настанку православне цркве у Мостару и њене поправке 1833. године јесте, заправо, тихи дијалог са студијом др Владимира Ћоровића »Мостар и његова српска православна општина«, уносећи нове елементе који нису др Ћоровићу били доступни. Према Мујићевим сазнањима, православна црква у Мостару могла је настати најраније првих деценија 18. стољећа. Што се, пак, тиче оправке њене, Мујић исправља тврдње Ћоровићеве да је оправка дозвољена због заслуга православног становништва у сукобима са побуњеницима Хусеин-капетана Градашчевића, већ да је одобравање поправке ишло устаљеном процедуром. С друге стране, Мујић прихвата само као могућност да је било противљења мостарског муслиманског становништва поправци православне цркве, и то само »утицајнијих муслимана у граду, којима из овог или оног разлога није конвенирало одобрење централне турске власти за поправак православне цркве«. Поред овог основног проблема, Мујић је у своју расправу унио и низ детаља о животу православног становништва у Мостару и о развоју самог града, мада је овим подацима мало нарушио складни однос дијелова расправе.

Прилог Бехије Златар »О Малкочима« је мања расправа у којој се покушала установити генеалогичка једне о најзначајнијих босанских феудалних породица у Босни. Без већих претензија, расправа прати само четири генерације развоја ове породице, од њеног родоначелника Кара Османа до његових праукука, синова Џафер-бега, првог капетана градишке капетаније која се звала Капетанија Сава. Занимљивост, пак, прилога Мехиде Селмановић о ферману јесте у томе што је, разложном анализом, показала да се у конвенционалном устројству овог документа, пажљивим читањем,

могу докучити врло значајни подаци, релевантни за изучавање историјске реалности времена у коме је ферман настао.

У рубрици »Оцјене и прикази« занимљив је прилог Војислава Симића који се осврће на едицију Хисторије Човјечанства, која се код нас појавила у 20 књига. Он се осврће на дио под називом »Велике цивилизације средњег вијека« у коме је, како Симић каже »ислам стављен на своје право мјесто и да се изучавањем ислама на овом мјесту и на овај начин признаје чињеница његовог културног и научног значења у општељудској баштини; овоме треба додати и чињеницу да је он посматран неодвојиво од великих цивилизација Истока и Запада са којима чини хармоничну светску фамилију са неким далеким заједничким претком«.

Уредник Прилога је др Сулејман Грозданић.

Војислав Вујановић